

Matej Bogataj: »Nas še za vas je sram«

by sodobnost sodobnost | Revija | 22. december, 2021

Matej Bogataj

»Nas še za vas je sram« [1]

/.../

Simona Semenič: jerebika, štrudelj, ples pa še kaj. Režija Jure Novak. SNG Nova Gorica, Slovensko mladinsko gledališče, ogled v Ljubljani novembra

jerebika štrudelj, ples pa še kaj je komedija, ki je bila prvič uprizorjena v režiji Janeza Janše kot spomin na tradicijo črno-belega italijanskega filma s podnapisi v Novi pošti, gledališkem laboratoriju Slovenskega mladinskega gledališča, v koprodukciji z zavodom Maska. Gre za komedijo, ki je natančno datirana, »godi se na velikega šmarna dan v letu gospodovem 1963 v vasi v vipavski dolini«, s sedmimi ženskimi in sedmimi moškimi osebami, pri katerih sta navedena poklic in starost, v ozadju pa so še trije hofiranti lokalne radožive lepoticice, nuna na kolesu in dva Janeza. Prvi je sekretar centralnega komiteja in drugi škof, pa mesarjevi fantje, pri katerih večinsko končajo pregret dan s plesom na njihovem borjaču; nekatere osebe so odsotne in se o njih zgolj pogovarjajo. Veliki šmaren ni navaden dan, saj v vas prihajata dva pomembneža, škof in sekretar, ki ga naglašujejo na drugem e, in nekaj lokalnih zagretežev okoli župnišča in vzgojnih ustanov ekskluzivno in čisto zares tekmuje v tem, kako in kam bodo pritegnili množico, na mašo ali na proslavo dneva graničarjev – čeprav se potem vse skupaj izteče v ugotovitev, da »država je dobra, cerkev je dobra, ma najboljši je pa štrudelj od bogdane« – Semenič vse, naslove in sploh, piše z malo, kar je seveda spet predmet posmeha pri tistih, ki ne poznajo še bolj drznih poskusov napada na tradicionalne zapise, ki so zaznamovali začetek prejšnjega stoletja – od Apollinaira do Kosovela, ne nazadnje.

Igra je spisana bolj tradicionalno od avtoričinih prejšnjih, z natančnimi napotki, recimo naj igralci, ki imajo predsodke pred goloto na odru, ne sodelujejo, da ne smejo biti natrenirano mišičasti ali depilirani. Za določene dramske osebe je obilnost priporočena, vmes so napotki kostumografu – v tokratni uprizoritvi je to Urša Vidic –, naj bodo »kljub temu oziroma prav zaradi tega še bolj privlačne, vznemirljive, čutne«; enako je poudarjeno zahtevana domačnost in prijetnost okolja igre, kar so napotki, vredni kakšnega filmskega neorealizma. Vendar se Semenič spogleduje še z eno filmsko smerjo; nekje vmes izvemo, da si je vaški veseljak zlomil roko, na koncu pa vidimo, da je splezal na drevo jerebika in kričal, *jes čem met eno babo*, kar je seveda poklon italijanskemu filmu iz časa dogajanja. Tokrat ga ne pride dol zbezat nuna; z drevesa se spusti v trdno realnost, ker se odlomi veja. Kot je poklon filmu tudi nuna na kolesu, za katero vsi vzdihujejo, saj gre za možake, ki so se od političnih turbulenc umaknili na varno, v gostilno – ta je ob kulturni dvorani in farovžu tudi eden od osrednjih dogajalnih prostorov –, pa tudi za gospodinje, ki so rahle na ljubezen, tudi istospolno.

Kar so pravzaprav vsi: glavna strategija Simone Semenič je, da pregnete ideološko zaostritev v vasi, kjer se vsi poznajo in so večinoma tudi v sorodu, kjer novice krožijo med opravljivkami in kjer je tudi živahna punca, ki se dobiva s tremi različnimi, laško barabo, špadnim fantom in ljubljansko srajco, in ji vsi tudi kupijo kakšno stvar v Trstu, ko se zljahajo kje ob zidu ali že kje, deležna obsojajočih pogledov, ker vse počne pred vsemi in vsem na očeh. Vendar je tudi pri ostalih pod kiklo vse živo in erotika predstavlja podzemni, skriti del dogajanja; politika je povrhnjica, puhlo ponavljanje mobilizacijskih gesel in občasno medsebojno zmerjanje in navrženi očitki o nepoštenosti drugih, ki se jo grejo samo najbolj zagnani in tisti po dolžnosti, župnik in mežnar na eni ter zakonca, predsednik krajevne skupnosti in partijska sekretarka, na drugi strani. Sicer pa vas živi svoje skrivno življenje, razvnamajo se silne

strasti in skoraj vsak ima kakšno skrivno zvezo, včasih tudi istospolno. Eros ni razdiralen, temveč je nadideološko povezovalen. Seveda niso vse zveze realizirane na isti dan, to bi bilo na praznik s prisotnimi zakonci logistično zapleteno in nemogoče, zato Semenič uporabi prelome v času, ki jih označuje s »čin, čin / čin, čin / čin, čin«, takrat se dogajanje odsuka, podobno kot v njenem besedilu tisočdevetstoenoosemdeset, v neke druge situacije, ki so prav poltene in direktne, kunilingusi, otipavanja, prislanjanja ob zid, masturbacija ob lupljenju jabolk ali mesenju testa, seniki, nabiranje jerebike za liker, pravzaprav ni priložnosti, ki je ne bi zagrabili. Zadeva jih goni in jim je v kratek čas.

Simona Semenič kot da hoče povedati, da je za – in morda še bolj pod – tisto prav cankarjansko razklanostjo iz komedije *Za narodov blagor*, kjer se dva lokalna veljaka skregata in potem vzklikata, da se je narod razklal na dvoje, vse živo in živahno. Na koncu, ko oba veljaka, partijski in cerkveni, odpovesta svojo prisotnost, najbolj zagreti v prazno in brez publike ponovijo svoj ritual in potrdijo lojalnost eni od strani, večina pa se zabava po svoje; kot so se prej, z izgovorom, da se hočejo samo malo osvežiti, veselo po malem nalivali. Ljubezen, tudi v najbolj telesni in meseni obliki, skupnost povezuje in ljubezen se pleče med vsemi, mimo ideoloških in siceršnjih delitev, in zaradi parjenja, tudi kadar je prepovedano, bo skupnost preživela. Semenič tokrat z uporabo dialekta, pa z uporabo nekaterih italijanskih kancon in borbenih pesmi, ki si jih tako radi popevajo nekateri vaščani, pričara atmosfero v kraju, kjer zaradi navzkrižne, erotične in sorodstvene prepletenosti ni prostora za ostre delitve iz zunanjega sveta. Hkrati je komedija blizu ljudski igri, saj je postavljena v svet vsakdanjih opravil in v kuhinjsko zakulisje. Kar pogosti so pogovori o tem, kdo kaj kuha in kaj je najboljše (od jedače, ker pijačo vsi hvalijo), pa besede o tem, kako diši po hrani in toplem kruhu, dišijo v didaskalijah. Dramatika Semenič je pridobila nov obrat; namesto kritičnosti in satire nevalgicne točke preteklosti, katere sumljiva ponovitev je sedanost, mehča s humorjem, toplino, domačnostjo in blagim karikiranjem, da bi se ideološkim ekskluzivizmom in njihovim zategnjenostim lahko nasmejali.

Režija Jureta Novaka se je tej ljudskosti prilagodila; najprej je nagovor z rampe, ki poudari, da gre za dva ansambla z različnim pristopom k igri, eni so seveda tudi bližje vipavskemu dialektu – za jezikovno adaptacijo je poskrbel Srečko Fišer, z Anjo Pišot tudi lektor – in mediteranskemu tipu komedije, drugi požrtvovalni kolektivni igri, in to dvoje se na prizorišču scenografke Urše Vidic lepo sprime: ozadje odra, od koder potem posamezne skupine gledajo in komentirajo tisto spredaj, je razdeljeno na »cerkveni« in »proletarski« del, vmes je pot, po kateri se vozita nuna (Nataša Keser), ki prevzame tudi komentatorsko vlogo, in poštar, seveda najbolj gajsten in z največ priložnostmi, v simpatični in nekoliko nerodni, vendar pristno za erotiko zagreti drži ga odigra Primož Bezjak. Čeprav se v uprizoritvi vse vrte okoli Bogdane – ona, kakor jo polnokrvno upodobi Marjuta Slamič, s svojo ljubeznijo do »gartrože«, ki si jo med gospodinjskimi opravili boža, je osišče dogajanja. Zraven je gostilniško vzdušje, nekakšen komentar obeh dogodkov, ki se imata pripetiti »tistega lepega dne«: ponavljanje govora ob dnevu graničarjev, kakor ga zastavita Helena Peršuh in Iztok Mlakar, vmes, politično nevtralne, so prigode Višnje, ki ji da Patrizia Jurinčič Finžgar dobro mero fatalnosti, neulovljivosti in na vse pripravljene poltenosti, tudi nekakšne neutolažljive nostalgije, ko se sreča s svojim bivšim, Rajkom, ki ga Andrej Zalesjak zastavi z dobro zadetim razmerjem med skrušenostjo zaradi zle usode preseljenca in premetenostjo. Na drugi strani svoje eksorcistične manevre in fiksacije na spotakljivo obnašanje italijanskih glasbenih div pred Rasputinovo sliko izvaja Blaž Šef kot župnik, neverjetno trzavičen in gibljiv, in njegova vloga je premišljena komična miniaturna v benignijevskem smislu, natančna, čeprav seveda pretirana, na vsak način pa z izdelanostjo in provokativnostjo izstopa, ob dobri podporni igri vseh, ki dogajanje orkestrirano in nemo komentirajo – in si mislijo svoje. Recimo to, da je pogrevanje delitev iz srede šestdesetih lahko zgolj predmet komedijske obdelave, četudi se zna še dandanašnji kakšen v razvoju zaostal te plodne grude tudi zares oprijeti. In jo zagnati v od zgoraj označenega nasprotnika.

/.../

[1] Verz iz pesmi Andreja Rozmana Roze iz protestniške antologije *Poezija je zakon!*.